

СУБСТАНЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сполучуваність дієслів з іншими частинами мови в складі семантико-синтаксичних відношень є актуальним питанням не тільки на рівні розробки теорії валентності, але й основою теорії інтенції дієслівної дії, згідно з якою дієслово потребує вираження агенса, пацієнта, локатива, інструмента своєї дії. Оскільки інтенція і валентність є рівнозначними поняттями, що характеризують дієслово на синтаксичному та семантичному рівнях, то виникає необхідність розгляду питання сполучуваності дієслівних лексем не тільки з позиції теорії валентності, але й теорії інтенції дієслівної дії.

Інтенцію розглядають як здатність дієслова відкривати функціонально-семантичні позиції для заповнення їх назвами учасників дії чи стану типу агенса (носій дії), пацієнс (пасивний учасник ситуації, напр., об'єкт дії, носій стану), локатив, інструмент, адресат і т.п." ("Українська мова: Енциклопедія", 2000, 3).

Дослідженню інтенційних властивостей дієслова присвятили свої праці такі мовознавці, як М. Володченко, С. Канцельсон, Р. Мразек, Я Оравець, Є. Шутова та ін. Інтенційні характеристики дієслів інформаційної діяльності раніше науковцями не досліджувались.

Метою статті є визначення інтенційних характеристик дієслів інформаційної діяльності, а саме субстанціальних характеристик дієслів інформаційної діяльності.

Дієслова інформаційної діяльності, в основному, вимагають наявності таких необхідних семантичних компонентів, як суб'єкт, об'єкт і адресат. Ознакою суб'єктності відзначені майже всі речення цієї групи, крім підгрупи «Технічне забезпечення інформаційної діяльності», де суб'єкт часто імпліцитний – ми його розуміємо за контекстом. Об'єктні позиції наявні у всіх підгрупах речень, їх кількість зумовлена значенням дієслівної лексеми.

Опис субстанціальних характеристики дієслів інформаційної діяльності буде здійснюватися за раніше виділеними семантичними підгрупами.

1. Пошук інформації

Схема ←V→

Вибирати, винаходити, вишукувати, віднаходити, добирати, знаходити, шукати та ін. Напр.: Серед запилених сувоїв грубого паперу Дмитро Іванович, напружуючи зір, вишукував кожне слово, яке стосувалось імені кошового (І. Шаповал); Людина шукає інформацію тільки в тих джерелах, які їй доступні в повсякденному житті (підручник).

Схеми /←V→ / /←V→ →/)

Дізнатися, довідатися, опитувати та ін. Напр.: Але про це якимось чином дізнався командувач польських військ коронний гетьман Станіслав Жолкевський (підручник); Від нього майбутній письменник дізнався про події громадянської війни (підручник); Банки опитують клієнтів про майно та родичів (газета); Активісти проекту опитують споживачів різних вікових груп і на основі почутого формують висновки про досвід та перспективи (газета).

Схеми /←V→ → / /←V→ →→/)

Випитувати, запитувати, розпитувати. Напр.: Тим часом він розпитував товаришів про кімнати й оглядав декотрі, але всі вони були зв'язані з ремонтом або відчипним, а він грошей не хотів витратити (В. Підмогильний); Ігемон детально розпитував у нього все про християнство (газета); Вона визначає коло вірогідних виробників необхідного устаткування і запитує їх про можливість лізингової операції (підручник); І у мене вони запитували щось про вас (газета).

2. Збирання інформації

Схема ←V→

Акумулювати, анкетувати, вибирати, вимірювати добирати, добувати, виписувати, вишукувати, записувати, збирати, каталогізувати,

накопичувати, переписувати, спостерігати, тестувати, шукати та ін. Напр.: *В Україні основним офіційним суб'єктом, який акумулює відомості про вчинення злочинів є Міністерство внутрішніх справ України* (підручник); *ВВП вимірює одночасно і дохід в економіці, і обсяг витрат на виготовлену продукцію* (підручник); *Він записував народні пісні, казки й приказки, звичаї й навіть самі мелодії пісень і заводив у ноти.* (І. Нечуй-Левицький).

Схеми /←V→ / /←V→ →/)

Опитувати, виписувати та ін. Напр.: *ДПП опитує податківців про свою роботу* (газета); *Міліція опитує учасників ініціативи «Дайте пройти»* (газета); *Відвідувачі шукають близьких, дехто виписує прізвища загиблих* (газета); *Він виписав децю про перебіг засідання суду* (газета).

Схеми /←V→ → / /←V→ →→/)

Випитувати, запитувати та ін. Напр.: *Дуже коректний підполковник з гарним прізвищем Шевченко випитував у мене все про Гелія* (газета); *Одна другу та й випитує* (підручник); - *А чого це ти про нього запитуєш?* (Ю. Мушкетик); *У священника вони запитують все про пости* (газета).

3. Передача інформації

Схема ←V→

Винити, виправдати, відгукнутися, відкликати, гомоніти, гукати, заперечувати, злословити, інструктувати, картати, кликати, клясти, командувати, консультувати, корити, критикувати, лаяти, лестити, лихословити, нарікати, обнародувати, опублікувати, ораторствувати, ославити, причитати, резонерствувати, розголошувати, сварити, свідчити, скандувати, славити, соромити, фразерствувати, хвалити, цитувати та ін. Напр.: *І хоча зробити це таємно не було можливості, я не втерпів, політична солідарність перемогла, зліз із нар, відкликав учителя до дверей і майже вголос йому роз'яснив, щоб не ув'язувався в політичні розмови* (В. Рубан); *По дорозі косарі гомоніли про різне, злазили з воза*

перед калюжами й на гору, потім сідали (О. Довженко); Остюк інструктує командира другої (Ю. Яновський); В 1742 році papa Бенедикт XVIII обнародував буллу Etsi Pastoralis, покликану полішити положення італо-албанців (підручник).

Схеми /←V→ / /←V→ →/

Агітувати, аргументувати, афішувати, базікати, балакати, брехати бурмотати, бесідувати, бідкатися, благати, бубнів, варнякати виголосити, виголошувати, висловлювати, виказати, викладати, викликати, вимовляти, витлумачити, відзвітувати, відповісти, говорити ,зукати, дебатувати, декламувати, дискутувати, диспутувати ,доповідати, жалітися, жартувати, коментувати, консультуватися, кричати, мовити, наголосити, обговорити, описувати, підбурювати, підказувати, підписувати, повчати, полемізувати, проголошувати, радитися, рекламувати, розказувати, розмовляти, розповідати, сперечатися, спілкуватися, характеризувати та ін. Напр.: Це було логічно – Макс відзвітував перед Жарохом, а той підкинув йому нову інформацію про мене (Н. Крук); Секретар міської ради Михайло Метер відзвітував перед виборцями про свою депутатську діяльність (газета); Вона вже раз жалілася йому, а що вижаліла? (П. Мирний); Жінка жаліється дідові на лиху свекруху, а за спиною у неї закоханими очима дивиться на курча бадьорий, спітнілий єврейчик без шапки, щупає курча поміж пір'ям, сіпає молодицю за рукав (С. Васильченко); Він спілкувався з селянами, познайомився з численними представниками української інтелігенції й освіченими поміщиками (підручник); НародUA спілкувався про життя-буття із пенсіонеркою Ганною Гриценко (газета).

Схема ←V→ →

Адресувати, бажати, веліти, віщувати, виказати, вмовляти, дезінформувати демонструвати, диктувати, доказувати, домовлятися, дякувати, закликати, запевняти, задавати, закликати, записувати, запрошувати, зателеграфувати, зацікавлювати, зауважувати, заявляти,

звати, звертатися, звітувати, зичити, зізнаватися, інформувати, казати, канючити, молити, лепетати, називати, наказувати, натякати, нашіптувати, обвинувачувати, обіцяти, оголошувати, переказати, переконувати, переповідати, перешіптуватися, підмовляти, повідомляти, повірjати, повістувати, повторювати, попереджати, пояснювати, присягати, проінформувати, промовляти, пропагувати, проповідувати, просити, радити, рапортувати, рекомендувати, роз'яснити, титулувати, умовляти, хвастати, цікавитися, шептати та ін. Напр.: Великий князь велить тобі прибути не гаючись (В. Малик); Міліція дезінформувала громаду щодо Стрітенської церкви (газета); Він обвинувачував себе в настирливості (В. Домонтович); Мінфін Греції проінформував ЄС про відмову влади країни від проведення референдуму (газета); 17 жовтня 1905 р. він роз'яснював своїм читачам зміст поняття свободи слова (підручник).

4. Отримання інформації

Схема ←V→

Балакати, бачити, вбачати, вглядіти, вдивлятися, виписувати, вислухати, вичитувати, впізнавати, вслухатися, вчитуватися, глядіти, дивитися, дослухатися, дочитувати, екзаменувати, задивитися, задивлятися, зазирати, записувати, заслухувати, зчитувати, оглядати, ознайомлюватися, переглядати, переписувати, перечитувати, підглядати, піддивлятися, підслухати, поглядати, помічати, розглядати, роздивлятися, сприймати, підслуховувати, сваритися, услухатися, читати та ін. Напр.: Петро бачив ціле передпілля гострим своїм вояцьким оком (І. Багрянний); М. Ге подорожував по Італії, де ознайомлювався з шедеврами італійських митців (підручник); Тепер він більше помічав вулиці, будинки (В. Виниченко); Я наочно сприймав нелюбий хаос невлаштованого його життя (В. Домонтович); Слухав ото він пана, слухав, а далі як визвіреться (П. Мирний).

Схеми /←V→ / /←V→ →/

Бесідувати, впізнати, дебатовати, дискутувати, диспутувати, дізнатися, довідуватися, консультуватися, наслухатися, обговорювати, отримувати, одержувати, перешіптуватися, пізнавати, полемізувати, порозумітися, радитися, розмовляти, сперечатися, спілкуватися, убачати, упізнавати, чути та ін. Напр.: Старший брат Шури, відповідальний підпільний працівник Білорусії, залишився в Мінську для підпільної роботи, як про це вона дізналася вже пізніше (О. Гончар); Про закриття кримінальної справи Княжицький дізнався від ЗМІ (газета); Вони стояли серед потоку віруючих і сперечалися, дискутували про святість місця (В. Шевчук); У нас же не тільки журналісти, а й знані інтелектуали сідають поруч із Олесем Бузиною і дискутують із ним на серйозні теми (газета).

5. Оброблення інформації

Схема ←V→

Абстрагуватись, аргументувати, аналізувати, вгадувати, вивірити, вимірювати, вивчати, вигадувати, виокремлювати, відгадати, деталізувати, досліджувати, думати, замислюватися, засвоїти, зашифрувати, з'ясовувати, інтегрувати, конкретизувати, конспектувати, мислити обґрунтовувати, обмірковувати, обчислювати, перекладати пересвідчуватися, підсумовувати, редагувати, рецензувати, реферувати рішати, розшифрувати, систематизувати, схематизувати, удосконалювати, узагальнити, усвідомлювати, фантазувати, формулювати, членувати, шифрувати фальсифікувати та ін. Напр.: Студенти самостійно деталізують план дослідження (підручник); Людське суспільство в міру свого розвитку досліджувало навколишній світ, накопичуючи про нього інформацію (підручник); Використовуючи порівняльно-історичний метод, він з'ясував чимало складних питань української та російської літератури (підручник); Ідучи вниз сходами, хлопець здивовано обмірковував ці слова (В. Підмогильний); Учень обчислює за формулами значення величин, використовуючи різні одиниці вимірювання (підручник).

Схеми /←V→ / /←V→ →/

Аргументувати, виокремити, навчатися, обґрунтувати, опрацювати, пояснити та ін. Напр.: Письменник опрацювує багато документальних матеріалів, його романи опираються на історичні свідчення (газета); Спеціалізовані рекламні агенції опрацювають для замовників комплексні програми (підручник); Рабин підняв над головою талмуд і, коли майдан затих, щось довго пояснював людям (В. Малик), Я пояснюю думку й заспокоюю співбесідника (Ю. Яновський).

Схема ←V→ →

Асоціювати, визначати, згрупувати, зіставляти, кваліфікувати, класифікувати, ототожнювати, пояснювати та ін. Напр.: Підприємець зіставляє ці витрати з альтернативними можливостями (підручник); Коефіцієнт незалежності (автономії) студенти визначають за формулою (підручник); Дослідник відібрав кращі зразки, згрупував їх у тринадцяти відділах (журнал); В.М. Русанівський в енциклопедії «Українська мова» кваліфікує демінутиви як похідні іменники (журнал).

6. Збереження інформації

Схема ←V→

Видати, друкуватися, завчити опублікувати, задокументувати, зазубрити, завчити, занотовувати, запам'ятати, записати, зберігати, згадати, каталогізувати, опублікувати, реєструвати, увічнити, фіксувати та ін. Напр.: Користуючись з цієї допомоги, Куліш видав «Записки о Южной Руси», «Чорну Раду», «Проповіді» Гречулевича, «Граматку» й інше (підручник) ; Потім я сідав і записував вже дуже чистий текст (Ю Андрухович); Я пісні складаю та записую на бумагу (В. Винниченко); Людський мозок зберігає спогади (підручник); Сенсорна пам'ять фіксує інформацію у модально-специфічному вигляді (підручник); Він фіксує і передає інформацію, підтверджує її достовірність та об'єктивність (підручник); Дільничні комісії утаємничують списки виборців (газета).

Схема ←V→ →

Вивчити, вписати, друкувати, надрукувати, обнародувати та ін. Напр.: Щаслива Галя вивчила того листа напам'ять, бо в тому листі Радюк присягався їй одну повік любить і не любить більше нікого (І. Нечуй-Левицький); Цікаву сторінку вписав у цей розділ Гюго Мюнстенберг (підручник); На сторінках "Дзвінка" В. Шухевич друкував твори Олени Пчілки, Лесі Українки, М. Коцюбинського, І. Франка, Б. Грінченка, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, А. Кримського, О. Кониського та інших (журнал); Ці думки професор навіть обнародував у статті, опублікованій у газеті "Правда" (підручник).

Технічне забезпечення інформації

Схема ←V→

Архівувати, вилучати, запам'ятовувати, заблокувати, копіювати, містити, розблокувати, упорядкувати, формувати та ін. Напр.: Програма автоматично архівує бази даних "ІС Підприємство" (підручник); Інформацію записують на диски у вигляді файлів (підручник); Іноді користувачі неусвідомлено формують носії інформації, при цьому видаляючи з них всю інформацію (підручник); Після завершення виконання цих програм тимчасові файли вилучаються (підручник).

Схема ←V→ →

Автоматизувати, вводити, виводити, використовувати, доставляти, заносити, зберігати, переміщати, створити, формувати та ін. Напр.: Сучасні неречові знаряддя праці автоматизують процес збору інформації (підручник); Таким чином, носії облікової інформації, що пройшли обробку, зберігаються в поточному архіві бухгалтерської служби (підручник); Клавіші <PageUp> і <PageDn> переміщують текст на одну сторінку (екран) угору або вниз (підручник).

Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки: субстанціальні дієслова інформаційної діяльності у своєму складі мають

стрижневими суб'єктно-об'єктні відношення, у деяких підгрупах трапляються суб'єктно-об'єктно-способові та суб'єктно-об'єктно-локативні, які виступають облігаторними для цих груп. Дієслова інформаційної діяльності, в основному, вимагають таких необхідних семантичних компонентів, як суб'єкт, об'єкт і адресат. Ознака суб'єктності є обов'язковою для всіх дієслів інформаційної діяльності, крім підгрупи «Технічне забезпечення інформації», де суб'єкт часто імпліцитний, оскільки розкриває специфіку як самих дієслів інформаційної діяльності, так і речень, утворених з цими дієсловами. Адвербіальні лексеми можуть виступати обов'язковими у групах «Оброблення інформації» «Збереження інформації» та «Технічне забезпечення інформації».

Література

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. - К.: Наук. думка, 1983.-219с.
2. Володченков М.П. Интенционные свойства глаголов внутреннего эмоционального состояния в современном русском языке: Автореферат дис. ...канд. филол. наук. - К., 1984. - 23с.
3. Грищенко А.П. Форма в синтаксисі // Зб. Наук. Праць Полтавського держ. Пед. Ун-ту ім. В.Г. Короленка. Серія філологічна. – Полтава: Полтавський держ пед. Ун-ту ім. В.Г.Короленка, 2011. – Вип. 4 (18). – С. 3-16.
4. Українська мова: Енциклопедія. - К.: Вид-во "Укр. енцикл." ім. М.П. Бажана, 2000. - 752с.
5. Оравец Я. К вопросу о глагольной интенции и глагольном управлении // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. - М.: Наука, 1969. - с.176-187.
6. Шутова Е.И. О глагольной интенции // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. - М.: Наука, 1969. - с.307-310.